

**Карпатський національний університет імені
Василя Стефаника**

Всеукраїнська наукова конференція

**Сучасна українська література періоду воєнного
лихоліття у контексті екзистенційних парадигм**

Збірник тез

**13-14 листопада 2025
Івано-Франківськ**

УДК: 821.161.2:111.11"364"(043.2)

Упорядник: Мартинець А. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства, Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рекомендувала до друку та поширення через мережу Інтернет
Вчена рада Факультету філології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 4 від 17.11.2025 р.)

С- «Сучасна українська література періоду воєнного лихоліття у контексті екзистенційних парадигм» : Всеукраїнська наукова конференція. Збірник тез. (Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 13-14 листопада, 2025). Електронне видання. Івано-Франківськ : Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 78 с. – Електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 201 КБ

У збірнику розміщено тези доповідей учасників Всеукраїнської конференції, яка відбулася 13-14 листопада 2025 року на Факультеті філології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК: 821.161.2:111.11"364"(043.2)

Матеріали друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

Барчук-Галик М. В.

Сучасна коротка українська воєнна проза як архів колективної пам'яті: від документальності до художнього свідчення.....6

Бойко О. В.

Мистецькі перехрестя у художній репрезентації сучасних воєнних реалій (на матеріалі новел збірки «Мотанка»).....9

Брус М. П.

Лінгвалізація образу жінки в сучасному військово-воєнному просторі.....12

Васильків Г. М.

Воєнний досвід і тілесність: естетичні стратегії репрезентації (на матеріалі роману «Мама» Марії Матіос).....18

Вишницька Ю. В.

Часопросторові координати пам'яті в поезії Максима «Далі» Кривцова.....21

Вінтонюк Е. І.

Мотив жіночої стійкості у збірці «Незламні. Книжка про спротив українських жінок у війні з російськими загарбниками».....24

Воробець О. Д.

Семантика поширювачів: відтворення екзистенційних станів у сучасній воєнній прозі.....27

Деркачова О. С.

Ното loquitur у малій прозі Олександра Осадка (на матеріалі збірки «Жити не можна померти»).....29

Журба А. О.

Мотив екзистенційного вибору в мальописі «Діра» Сергія Захарова і Сергія Мазуркевича.....32

Капустян І. І.

Література про війну для дітей крізь призму історії від Дари Корній.....34

Кобута С. С.

Символіка та метафорика війни в поезії Юрія Іздрика.....37

Козлик І. В.

Амплітуда фахової ідентичності при дослідженні текстів на актуальну воєнну тематику.....40

Мартинець А. М.

Екзистенційність жіночих образів у поезії Марини Пономаренко.....43

Мочернюк Н. Д.

Письменник на війні: автофікшн А. Любки, А. Чапая, А. Чеха.....46

Небеленчук І. О.

Трансцендентність символізму поезії про війну у збірці «Хрещені лихом» Ліни Ланської».....48

Пена Л. І.

Епітет у сучасній прозі про війну (на матеріалі антології мережевих текстів «Слово, загартоване війною»).....52

Пікун Л. В.

Монстр створений війною: функціонування образу Франкенштейна у медіадискурсі про російсько-українську війну.....55

Радько Г. І.

Портрети мужніх бійців, що вижили в «Іловайському котлі» (за книгою Євгенія Положія «Іловайськ»)57

Рега Д. О.

Екзистенційні виміри війни у сучасній українській поезії.....61

Русановська М. Т.

Війна як спонука до ревізії пам'яті поколінь (на матеріалі сучасної української сімейної саги).....62

Сеньків М. Я.

Деформування як художній прийом у світі сучасної ветеранської поезії.....65

Сіренко С. А

Екзистенційний вимір короткої прози Валерія Пузіка (на матеріалі збірки «Мисливці за щастям»).....68

Солецький О. М.

Екзистенційні реєстри онтології війни у поезії Василя Андрушка.....70

Спатар І. М.

Специфіка жіночих образів у збірці новел «Чужа – Своя – Рідна» Ірини Феофанової.....73

Ткачук Т. О.

Насилля, травма, зародження нових цінностей у період російсько-української війни, зафіксовані у сучасній художній літературі.....76

Федорів У. М.

Топографія болю в сучасній українській поезії.....79

образ жіночого персонажа як носія особистісного й колективного досвіду, конструюючи модель духовної опори, пам'яті та культурного відновлення. Таким чином, аналіз синтезу мистецтв у збірці «Мотанка» підтверджує, що сучасна українська воєнна проза формує нову естетику опору, у межах якої слово стає універсальним засобом художнього вираження, сенсорного переживання та онтологічного самопізнання.

Список використаної літератури

1. Гундорова Т. І. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ : Критика, 2013. 344 с.
2. Моклиця М. Від синкретизму до сецесії: філософські аспекти синтезу мистецтв. *Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі*: зб. наук. пр. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Вип. 5. С. 70–75. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/uk/article/view/40/15>
3. Мотанка: Збірка фантастичних оповідань. / Тамара Горіха Зерня та ін. – Харків: Віват, 2024. 304 с.
4. Рисак О. Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX – поч. XX ст. : дис. ... докт. філол. наук : 10.01.01. Київ, 1999. 403 с.
5. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості. Львів : Львів. ун-т, 1961. 31 с. URL: http://ukrlit.org/faily/avtor/franko_ivan_yakovych/franko-iz_sekretiv_poetychnoi_tvorchosti.pdf

Брус М. П.,
доктор філологічних наук,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЛІНГВАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ В СУЧАСНОМУ ВІЙСЬКОВО-ВОЄННОМУ ПРОСТОРІ

Одним із виявів самобутнього розвитку української мови є становлення власної професійної лексики, до складників якої належить і термінологія військової сфери. Оригінальність української військової лексики полягає в тому, що вона характеризується тривалим, безперервним і прогресивним розвитком на власному мовному ґрунті, починаючи від праслов'янської доби; формуванням на базі питомого словникового складу та великою мірою від іншомовних твірних основ; еволюцією семантичної структури і стилістичних ознак та збагаченням на кожному історичному етапі, що простежується й на сучасному етапі.

Зі всіх компонентів української військової лексики чималу увагу привертають найменування особи, що так само піддавалися історичним змінам і

зумовлювалися позамовними чинниками та, ймовірно, найбільшою мірою, порівняно з іншими категоріями слів у складі такої професійної групи номінативних одиниць. Наприклад, у давньоукраїнський період існували слова *дружина* «збройний загін» і *мечникъ* «титул особи», що зберегла ще староукраїнська мова [7, с. 327, 587]. У живому розмовному мовленні того часу могли функціювати чи траплятися різні військові назви осіб, але вони частково відобразилися а давньоукраїнських писемних пам'ятках. А відповідні назви жінок рідко вживалися тоді, оскільки жінки практично не залучалися до військової справи.

Показовим у контексті становлення власної військової термінології був староукраїнський період, який характеризувався розвитком нової адміністративно-правової, суспільно-політичної і конкретно військово-воєнної лексики, унаслідок виникнення нових суспільних станів, цивільних та військових посад, територіальних одиниць, органів самоврядування, а також завдяки збагаченню словникового складу староукраїнської мови через формування жанрових і тематичних особливостей різностильових творів [1/1, с. 112]. У цей час з'явилося багато назв осіб за посадою, званням, титулом і зокрема у військовій сфері, а жінки отримували в цьому плані опосередковані назви – за відношенням до батька або чоловіка. Тому до староукраїнських пам'яток увійшли переважно андроніми й патроніми з військовим значенням (*атамановая, воєводянка, воєводичовая, войская, козачка, поручникова, чашичкова* та ін.). Однак за цей період жінки вперше проявляли і власні військові та воєнні вміння й навички, оскільки через нестійкий характер суспільних відносин, перебування чоловіків на військовій службі змушені були захищати свій дім, навіть брати на себе військові обов'язки й залучатися до розв'язання збройних сутичок (*багатурка, валечниця, гайдучка* та ін.) [1/1, с. 117]. Окрім того, у процесі військових дій, воєн, повстань жінки ставали заручницями, полонянками і мали різну долю у вигнанні (*банитка, неволниця, пленица* та ін.) [1/1, с. 117].

На думку дослідників історичної лексики української мови, формування військової лексики в XVI–XVIII ст. було пов'язане з козацькими рухами та національно-визвольною боротьбою українського народу; частина нових змін у військовій лексиці припала на XVIII ст., унаслідок інтенсивного освоєння лексики європейського походження. Від нових назв чоловіків за титулами, званнями, посадами, видами військово-адміністративної діяльності, що виникали в той час [2, с. 496–498], утворювалися й нові назви жінок, але вони далі відображали не безпосередню участь жінок у військовій чи воєнній справі,

а позначали їх за відношенням до чоловіків і батьків, зайнятих у військовій або воєнній сфері (*гетьманка, гетьмановая, полковникова, сотничка, хоружая* та ін.) [1/1, с. 160–161]. Андронімічне значення так назви жінок зберігали впродовж усього періоду розвитку нової української літературної мови і поступово вийшли з ужитку як власна історична лексика. Уже з другої половини XVII ст. почали з'являтися назви представників рейтарського та солдатського строю (*ад'ютант, капітан, капрал, майор, сержант* та ін.) [2, с. 503], що спричинили творення і відповідників іменників жіночого роду, проте іншої семантики (як модифікаційних утворень) та структури (переважно зі стилістично нейтральним суфіксом *-к(а)* та рідше з розмовним формантом *-ш(а)*), ніж тих, які утворювалися та вживалися до XVI ст. Причиною пасивації андронімів стало їхнє народнорозмовне походження. Мовознавці зауважили, що андроніми характеризувалися в XVI–XVIII ст. структурною різноманітністю та в різних українських регіонах були представлені кількома словотвірними моделями, і донині функціують у розмовно-побутовому мовленні для позначення жінки стосовно її чоловіка, одні з яких мають загальнонаціональне значення (з формантами *-к(а), -их(а)*), а інші – регіональне (з суфіксами *-ан(я), -ин(я), -ул(я), -янк(а), -овк(а)*) [9, с. 614].

Під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників найменування осіб військової сфери зазнавали семантичних змін, особливо внаслідок воєнних подій, що відбувалися в той чи той період. У дослідженнях із історії української мови зазначено, що під час Другої світової війни назви *адмірал, гвардієць, генерал, канцлер, офіцер, солдат* виражали нові поняття і стосунки у військовій сфері, відмінні від тих, що існували в царській армії [5, с. 580]. Прикметно, що від таких слів утворювалися тоді й відповідні назви жінок за тією чи тією військово-воєнною діяльністю або функцією. У XX ст. за різних воєнних подій і ситуацій, зокрема посилено в період Другої світової війни, жінки активно включалися до боротьби проти загарбників, тому з минулого сторіччя маємо багато назв жінок за військово-воєнною та авіаційною діяльністю (*автоматниця, бомбардувальниця, бортрадистка, вертольотчиця, воячка, десантниця, зв'язкова, зенітниця, комісарка, контррозвідниця, кулеметниця, льотчиця, підпільниця, пікетниця, розвідниця, фронтовичка* та ін.) [1/1, с. 189]. Частина таких слів архаїзувалася (насамперед із суфіксами *-ниц(я), -чиц(я), -щиц(я)* й ін.) та перейшла їх переважно до історичної лексики, відобразивши реалії саме вказаної війни або воєнних подій та їхніх наслідків у XX ст. загалом. А деякі можна вважати сьогодні деархаїзованими, тобто повернутими до загального вжитку через реалії теперішньої воєнної ситуації, за умови, що в сучасних воєнних операціях беруть участь і представниці жіночої статі. Все ж структура і семантика нових іменників

набуває іншого характеру, порівняно з попередніми утвореннями, напр.: *зв'язківка* замість *з'язкова*, *літунка* замість *льотчиця*, *міліціантка* замість *міліціонерка* [1/2, с. 199, 293, 328].

У ХХІ ст. значно актуалізувалася і зміцнилася роль жінки в різних професійних сферах і зокрема посилилася у військовій за останні роки. Образ жінки набуває особливої ваги й пошани не тільки, як учасниці бойових дій, а й тієї, що перебуває в тилу, оскільки стає втіленням чоловічих функцій та обов'язків. Для номінування жінки в теперішньому військово-воєнному просторі простежено активізацію як загальноновживаної, так і спеціальної лексики, як питомих словотворчих ресурсів, так і запозичених. Оскільки до воєнного стану має причетність будь-яка особа жіночої статі, яка перебуває чи не перебуває у Збройних силах України, то й маємо спрямування чималої кількості мовних ресурсів для позначення жінок за безпосередніми чи опосередкованими функціями й обов'язками, пов'язаними з обороною та визволенням власної держави від ворожої сили або з духовною підтримкою українських воїнів (рідних і близьких), які знаходяться на передовій.

Актуалізацію військової лексики і зокрема військових назв осіб засвідчує сучасна українська література, особливо на військову тематику, напр., «Слово, загартоване війною: антологія мережевих текстів» (2023 р.). Творцями такої літератури та найменувань осіб у ній є часто самі учасники й учасниці бойових дій, напр., Оксана Рубаняк: Я не кажу собі: «Молодець», не хвалю, а все дорікаю. На шляху до свободи немає героїв чи *героїнь*. Ми обрали дорогу тернисту до пишного раю. Ціна такого бажання вартує всіх поколінь [6, с. 93]; Від *волонтерки* [6, с. 123]; Бережи себе і малих дітей. Ти для них – *берегиня-мати*. Вибач, що покинув тебе саму, Та хтось мусить країну захищати [6, с. 154]; Притлумить страх небіжчиків, що прокинулись від пострілів, Нечуваних криків осиротілих *матерів*, до розмов з якими не підібрати слова. Тих, що вціліли від вибухів, охоплює ряд самогубства помислів, Крокуючи тінню за стопами людей, жахає загарбницька війна [6, с. 234]; Українські жінки давно зняли з себе ярлик *берегині*. Вони не оберігають домашнє вогнище виритої у скелі печери [6, с. 236]; Ідеологічні партійники використовували *мужицькі фемінітиви* серед своїх текстів, Не даючи можливості вийти жіноцтву з умисно створеної поглинаючої тіні [6, с.236].

Про динамічні і прогресивні зміни у лексичній системі української мови та у військовій лексиці зокрема засвідчують лінгвістичні дослідження Є. Карпіловської, Л. Кислюк, А. Нелюби, О. Стишова та інших учених. Однак найпотужнішою і найактивнішою сферою їх продукування є сьогодні публіцистична, особливо засоби масової інформації, яка дає змогу найменуван-

ням жінок не тільки швидко дійти до читача, а й пройти випробувальний термін для визначення місця й статусу в лексичній системі української мови. Тому й маємо сьогодні найбільшою мірою актуалізовану військову лексику і зокрема назви осіб за військовою та воєнною діяльністю в різних жанрах публіцистичного стилю та зокрема в окремих нарисах про жіноцтво у війську, напр.: *артилеристка, військова, сержантка, снайперка, танкістка* й ін. (див.: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63559446>).

Показовим явищем стало використання питомої і власне української лексики для позначення жінок у військовій сфері. До таких найменувань належить слово *військовослужбовиця*, що утворене від співвідносного іменника *військовослужбовець* за допомогою суфікса *-иц(я)* і може бути неологізмом на сучасному етапі, хоч у минулому сторіччі воно могло використовуватися, проте рідко, через незначне представництво жінок у військовій справі та на військовій службі, і тодішні лексикографічні праці його не фіксували. Це слово не ввійшло і до нового академічного «Словника української мови» у 20 томах, але простежується в текстах публіцистичного характеру, що й виявили дослідники новітньої лексики, напр., «військовослужбовиця – жінка, яка служить у війську, військовозобов'язана»: Це *військовослужбовиця*, яка опікується усім спектром «жіночих» проблем у війську [див.1/2, с. 91]. Відсутність цього слова у вказаному найновішому «Словнику української мови» можна пояснити незафіксованістю в активному мовному дискурсі, однак його твірне слово *військовослужбовець* відоме з минулого сторіччя і словотворчий засіб *-иц(я)* – праслов'янський. А. Нелюба зауважує, що творення і використання слів із таким формантом можливе в різних стильових сферах [4, с. 58].

У теперішній час іменник *військовослужбовиця* став основним спеціальним позначенням жінки за військовою діяльністю та службою у Збройних силах України. Сучасна художня література засвідчує почасти використання такого найменування для позначення особи загалом або кількох осіб (чоловічої та жіночої статі), напр.: Вони зустрілись на війні, Два незнайомі до того серця. Він – музикант, пише пісні, Вона – поетеса – вірші і п'єси. Обоє творили у мирному житті, Мріяли підкорити свої еверести. Доля вирішила у найсумніші дні В один підрозділ Збройних Сил їх звести. Розпрощалися із колишнім минулим творців, Зараз зброя замість пера у руках. Стали *військовослужбовцями* на посаді стрільців, Мчать кулі у тіло вороже буйними вітряками [6, с. 182].

Із фонду загальноновживаної лексики для позначення жінки, яка бере участь у бойових операціях, актуалізоване слово *захисниця*. За роки повномасштабної війни це слово поширилося в різностильовому усному й писемному мовленні саме зі значенням «жінка, яка воює на фронті, бере участь у бойових операціях,

захищає кордони України від ворогів». Це слово походить від багатозначного іменника *захисник* і так само може виражати кілька значень: **1)** жінка, яка захищає, обороняє, охороняє когось, щось від нападу, замаху, удару, пошкоджень: Йому дуже хотілося побачити старого з його захисницею – дівчиною; Не чіпайте її [Ольгу]! [Косяк:] Захисниця?; **2)** спортсменка, яка здійснює захист під час гри у футбол, хокей та ін.: Незважаючи на самовідданість українських захисниць, у суперниць було достатньо моментів, щоб не тільки зрівняти рахунок, а й вийти вперед; **3)** жінка, яка пильно стежить за недоторканістю когось, чогось: Захисниця (СДГ, 49); адвокатка, юристка, оборонячка, *юр.*: Захисниця [1/2, с. 196]. Однак спеціального значення «військововослужбовиця» це слово раніше не виражало, тільки в теперішніх військово-воєнних умовах воно зазнало переосмислення, набуло термінологічного значення.

Практично вся сучасна українська література намагається відобразити більшою чи меншою мірою стан військово-воєнної ситуації в Україні, показником чого є втілення в художніх текстах і військової та воєнної лексики, у межах якої зростає і кількість найменувань осіб за різними видами діяльності. Все ж найбільше це стосується художніх творів із військовою тематикою та написаних самими військовослужбовцями, у яких популяризованими стали назви жінок – повноправних із чоловіками учасниць бойових дій. І якщо до повномасштабного вторгнення сусіднього народу на територію України йшлося в художній літературі про військовозобов'язаних чоловіків, то тепер зазначено і про жінок, напр.: Українцям завжди є про що потеревенити, по дискутувати та за що посваритися. Коли Міністерство оборони схвалило рішення про створення реєстру *військовозобов'язаних жінок* віком від 18 до 60 років, тема можливої війни з Росією ожила з оновленим запалом та прокралася до кожної кухні [3, с. 6].

Окрім названих вище іменників зі значенням особи жіночої статі, у сучасній художній літературі можна виявити й назви жінок за різними військовими чинами, званнями, посадами, досягненнями, підсилені специфічними характеристиками молодої чи дорослої жінки, напр.: Зареєструвавшись у тіктоку, щоб стежити за сторінкою *офіцерки* артилерії Тетяни Чубур, я почав турбуватися і про неї. Бажаю їй виходити *переможницею* з кожного артилерійського бою. Я із задоволенням допоміг би їй повністю перефарбувати самохідну гаубицю у рожевий – але після війни, звичайно. Гадаю, це буде не лише найбільшою нагородою для *дівчини*, а й вишенькою на торті для всіх її підписників у тіктоку [3, с. 227].

Отже, порівняно нову категорію слів у межах професійної військової лексики сучасної української мови формують найменування жінок за різними

посадами, функціями, обов'язками, пов'язаними не тільки з виконанням військових завдань, а й веденням бойових дій та захистом державних кордонів України (*бійця, військовичка, воячка, героїня, лейтенантка, командирка, офіцерка, парамедикня, сержантка, снайперка* та ін.)

Список використаних джерел

1. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Ч. I. Монографія. 440 с.; Ч. II. Словник. 640 с.
2. Горобець В. Й. Суспільне життя. *Історія української мови. Лексика і фразеологія* / ред. кол.: В. М. Русанівський (відп. ред.), В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. П. Чепіга. Київ: Наукова думка, 1983. С. 477–522.
3. Курков А. Щоденник агресії / пер. з англ. Ю. Козлової. Харків: Фоліо, 2022. 255 с.
4. Нелюба А. Словотвірні інновації в соціальних зрушеннях і коригування дериваційної теорії: вибрані праці: Харків: Харків. історико-філол. товариство, 2023. 136 с.
5. Паламарчук Л. С. Розвиток лексики української мови в радянську епоху. *Історія української мови. Лексика і фразеологія* / ред. кол.: В. М. Русанівський (відп. ред.), В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. П. Чепіга. Київ: Наукова думка, 1983. С. 557–659.
6. Рубаняк О. Назустріч смерті. Харків: Фоліо, 2023. 255 с.
7. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. у 2 т. / ред. кол.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька (гол.), І. М. Керницький. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 1. 631 с.; 1978. Т. 2. 592 с.
8. Слово, загартоване війною: антологія мережевих текстів (2022 рік): у 3-х т. / автор ідеї-упорядник А. М. Мартинець; передмова А. М. Мартинець. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. національний університет ім. В. Стефаника, 2023. Т. 2: Проза. 282 с.
9. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ. *Історія української мови. Лексика і фразеологія* / ред. кол.: В. М. Русанівський (відп. ред.), В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. П. Чепіга. Київ: Наукова думка, 1983. С. 592–620.

Васильків Г. М.,

аспірантка кафедри української літератури,
асистентка кафедри слов'янських мов,
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ВОЄННИЙ ДОСВІД І ТІЛЕСНІСТЬ: ЕСТЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «МАМИ» МАРІЇ МАТІОС)

Предметом дослідження є категорія тілесності, розглянута через призму воєнного досвіду. Головне завдання полягає у виявленні того, як наслідки війни впливають на фізичне тіло матері, як переживання втрати набуває тілесних форм у художньому тексті, а тілесні образи стають засобом осмислення та прийняття трагедії. Для аналізу материнського воєнного досвіду було обрано «драму на шість дій» Марії Матіос «Мами», яка, на нашу думку, відтворює трагедію втрати як наслідок воєнних подій. Авторка не обмежується лише описом особистих